

Marek Wierzbicki

Od Redakcji

Pamięć i Sprawiedliwość 10/1 (17), 9-11

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Od Redakcji

Tematem prezentowanego numeru „Pamięci i Sprawiedliwości” są dzieje młodzieży w Polsce w latach 1939–1989, a więc zarówno w okresie II wojny światowej, jak i w PRL. Mimo upływu ponad 20 lat od zakończenia tej części XX w. badania nad dziejami młodego pokolenia w tym okresie znajdują się w stadium początkowym. Składają się na to różne przyczyny. Po pierwsze, historiografia peerelowska przedstawiała tę problematykę w zgodzie z oczekiwaniami rządzących i z tego powodu okazała się mało przydatna po przełomie 1989 r. Po drugie zaś, do niedawna tematyka młodzieżowa uznawana była za mało istotną część dziejów „dorosłego społeczeństwa”, i to przeważnie analizowanych jedynie w aspekcie politycznym i militarnym. Ostatnie lata przyniosły zauważalny postęp na tym polu, niemniej szeroko zakrojone badania nad historią polityczną i społeczną, życiem oficjalnym i prywatnym młodego pokolenia są wciąż sprawą przyszłości. Przedstawione powyżej uwarunkowania sprawiają, że większość zamieszczonych w niniejszym numerze studiów porusza tematy słabo rozpoznane w polskiej historiografii.

Poświęcone są one w większości różnorodnym formom zorganizowanego życia młodzieży, a więc organizacjom oficjalnym, akceptowanym przez ówczesne władze, jak również ugrupowaniom o charakterze opozycyjnym. O tej pierwszej grupie traktuje studium Joanny Sadowskiej, stanowiące pokłosie jej pionierskich badań nad dziejami Związku Młodzieży Socjalistycznej, uwzględniających również szerokie tło społecznego i politycznego życia w Polsce w okresie tzw. środkowego PRL. Przedstawia ono proces „pacyfikacji” początkowo niepokornej, a następnie podporządkowanej władzom partyjnym organizacji, której doświadczenia stanowią odzwierciedlenie losów i postaw społeczeństwa polskiego w okresie „małej stabilizacji” i „gierkowskiego cudu”. Atmosferę lat stalinowskich przypomina artykuł Mariusza Mazura, poświęcony dyskusjom młodzieży prowadzonym w latach 1950–1956 na łamach „Sztandaru Młodych” – organu Związku Młodzieży Polskiej. Pokazuje on, jak funkcjonowała prasa oficjalna zarówno w okresie stabilizacji, jak i kryzysu systemu komunistycznego. W omawianym okresie odgrywała ona rolę – choć nie równocześnie – zarówno rzecznika interesów władzy, jak i wyraziciela autentycznych aspiracji i potrzeb młodzieży. Nieznane nie tylko szerszym rzeszom czytelników, ale także zawodowym historykom losy ukraińskiego ruchu młodzieżowego w Polsce lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych przedstawił Jarosław Syrnyk. Dwoje innych autorów skoncentrowało się na opozycyjnej działalności młodzieży. Ewa Rzeczkowska opisała do niedawna całkowicie nieznaną fenomen harcerskiej konspiracji niepodległościowej (tzw. drugiej konspiracji niepodległościowej) w latach 1944–1956. Ten wątek rozszerzył Jacek Wołoszyn w swoim artykule traktującym o konspiracji młodzieżowej lat 1945–1956, a szczególnie okresu stalinowskiego, kiedy w Polsce powstało co najmniej tysiąc organizacji konspiracyjnych, kontynuujących walkę o niepodległość po zlikwidowaniu podziemia starszych kolegów. Kamil Dworaczek zaprezentował analizę porównawczą Studenckich Komitetów Solidarności – forpocztę opozycji

politycznej na uczelniach, które w latach 1977–1980 działały w kilku największych ośrodkach akademickich w Polsce. Interesującym przyczynkiem do wciąż słabo rozpoznanych okupacyjnych dziejów młodzieży jest artykuł Sebastiana Piątkowskiego, w którym podjął próbę odtworzenia wizerunku młodego pokolenia Polaków w świetle publikacji „prasy gadzinowej” dystryktu radomskiego Generalnego Gubernatorstwa (1939–1945). Ten dział zamyka – zupełnie odmienny w stosunku do pozostałych – artykuł Ewy Chabros, poświęcony nowemu zjawisku kulturowemu schyłkowego PRL – polskiemu graffiti lat osiemdziesiątych XX w., przygotowany na podstawie relacji jego twórców.

Studiom poświęconym problematyce młodzieżowej towarzyszą artykuły dotyczące: wywłaszczenia żywieckich Habsburgów przez władze III Rzeszy (Mirosław Sikora) oraz funkcjonowania krakowskich struktur Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w październiku 1956 i styczniu 1957 r. (Sebastian Drabik). Dwa kolejne artykuły przedstawiają działania komunistycznego aparatu bezpieczeństwa wobec mniejszości białoruskiej w Polsce i poza jej granicami do końca lat sześćdziesiątych. Jerzy Grzybowski ukazał szersze tło i zakres tego zjawiska, podczas gdy Arkadiusz Ślabig zajął się opisaniem sprawy o kryptonimie „Działacz”, w ramach której na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych Służba Bezpieczeństwa inwigilowała środowisko białoruskie w województwie szczecińskim. W kolejnym artykule, autorstwa Machteld Venken, przedstawiono międzynarodowe i lokalne próby aktywizacji byłych żołnierzy 1. Polskiej Dywizji Pancерnej w Belgii w latach 1947–1970. Natomiast Radosław Domke poświęcił swoją publikację listom pisanim przez Polaków do I sekretarza KC PZPR Edwarda Gierka w latach siedemdziesiątych XX w. Ich analiza trafnie sygnalizuje, że odzwierciedlały one niekorzystną dla władzy ewolucję nastrojów społecznych, a zwłaszcza – szybko rosnące pod koniec tej dekady – niezadowolenie z rządów ekipy gierkowskiej. Ten blok zamyka artykuł Karola Nawrockiego na temat walki opozycji politycznej i popierającej ją części społeczeństwa polskiego w Elblągu w pierwszym roku stanu wojennego przeciwko rządowi Wojskowej Rady Ocalenia Narodowego.

W pozostałej części numeru znajdują się edycje dokumentów, recenzje i polemiki, podejmujące różnorodne wątki powojennej historii. Tematyka młodzieżowa zawarta jest w nieznanym do tej pory dokumentach oficjalnych instytucji PRL. Przemysław Bartkowiak opracował i zamieścił dokumentację Związku Harcerstwa Polskiego z województwa zielonogórskiego, obrazującą zmagania o kształt ideowy i polityczny profil struktur Chorągwi Zielonogórskiej ZHP w latach 1956–1958. Krzysztof Kosiński zaś opracował dokumenty Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Państwowego, poświęcone udziałowi młodzieży w protestach robotników Poznania 28 czerwca 1956 r. Warto dodać, że ta ostatnia kwestia wywołała poruszenie władz centralnych PZPR i ZMP, będąc dla nich dowodem nieskuteczności wychowawczej tej ostatniej organizacji.

Największą część bloku recenzyjnego zajmuje polemika w sprawie dziennika Zygmunta Klukowskiego, a raczej zawartości jego kolejnych wydań. Jej uczestnikami są dotychczasowi redaktorzy tej ważnej publikacji, czyli Zygmunt Mańkowski, Wojciech Samoliński i Agnieszka Knyt, a ponadto Agnieszka Jaczyńska. Ta dyskusja pozwala zrozumieć, jak paradoksalnie duży wpływ na kształt tak specyficznego źródła historycznego, jakim są pisane na gorąco

dzienniki, mogą mieć realia czasów, w których dokonuje się ich publikacja. Całość uzupełniają jeszcze cztery recenzje. Pierwsza z nich dotyczy – napisanej przez Piotra Cichorackiego – biografii płk. Wacława Kostka-Biernackiego – jednej z najbardziej kontrowersyjnych postaci najnowszej historii Polski (Paweł Duber). Druga jest krytyczną analizą monografii ZMS autorstwa wspomnianej już Joanny Sadowskiej (Marek Wierzbicki). Trzecia jest poświęcona książce Zbigniewa Siemiątkowskiego pt. *Wywiad a władza. Wywiad cywilny w systemie sprawowania władzy politycznej PRL* (Władysław Bulhak), czwarta natomiast – pracy Mirosława Piotrowskiego *Narodowe Siły Zbrojne na Lubelszczyźnie 1944–1947* (Mariusz Mazur).

Marek Wierzbicki